تفاوت چاپ آل البیت وسائل الشیعه با چاپ اسلامیه

حال به مطلب امروز برگردیم. من ذیل همین جلسه امروز که جلسه سیصد و هجده می شود، دو عبارت آورده‌ام. مقدمه علامه طباطبایی رضوان الله علیه بر وسائل چاپ اسلامیه را آورده‌ام. همچنین مقدمه وسائل چاپ آل البیت را آورده‌ام. در این کتاب که الآن دارم، چاپ خود وسائل اسلامیه است. علامه طباطبایی از همان شروع صفحه اول مقدمه‌ای را فرموده‌اند. می‌گویند آقای آشیخ عبدالرحیم شیرازی زحمت کشیده‌اند و تعلیقاتی زده‌اند. خیلی باعث خوشحالی است. «ومما يسرني - ولعمري إنه ليسر كل طالب للعلم». همینطور هم هست. قبلش مرحوم آشیخ بزرگ در الذریعه وقتی صحبت از وسائل صحبت می‌کنند، معلوم می‌شود زمانی‌که آن را می‌نوشتند فقط چاپ قدیم بوده است. سه جلد قدیمی بزرگ بوده است؛ در شش مجلد که صاحب وسائل تنظیم کرده بودند. مثلاً مرحوم مجلسی بحارالانوار را در بیست و چهار جلد تألیف کرده بود. مرحوم صاحب وسائل هم در شش مجلد تنظیم کرده بودند. مرحوم صاحب الذریعه همان ها را می‌آورند. ولی در این زمان که آقای ربانی تاریخ گذاشته‌اند حدود هفتاد و شش بوده است. عبارت علامه این است:

> **وقد قوبل الكتاب من نسخة الوسائل التي كانت عندي وقد قابلت النصف الاول منها (من أول كتاب الطهارة إلى اول كتاب الجهاد) تطبيقا من نسخة قوبلت بواسطة من نسخة المؤلف، والنصف الثاني منها (من اول كتاب الجهاد إلى آخر الكتاب) قراءة على النسخة التي بخط المؤلف رحمه الله**[1]

«وقد قوبل الكتاب من نسخة الوسائل التي كانت عندي»؛ از نسخه من مقابله کردند. من چه کار کردم؟ «وقد قابلت النصف الاول منها (من أول كتاب الطهارة إلى اول كتاب الجهاد) تطبيقا»؛ یعنی قرائتا نبود. خودمان تطبیق دادیم. «من نسخة قوبلت بواسطة من نسخة المؤلف».دیروز من از حافظه گفتم. نصف اول از روی خط خود صاحب وسائل نبود. در مقدمه آل البیت می‌گویند: «على نسخة العلامة الطباطبائي - صاحب تفسير المیزان - الذي طابقها على نسخة سماحة الشيخ محمد الخمايسي»[2]. صاحب اعیان الشیعه فرموده‌اند نمی‌دانیم وجه تسمیه خمایسی چیست. از قدیم در عراق معروف بوده است. ولی وجهش را نمی‌دانیم چیست. علی ای حال این واسطه ای که علامه فرمودند من خودم نسخه را نداشتم و از روی واسطه داشتم، در مقدمه آل البیت می‌گویند آن نسخه برای شیخ محمد خمایسی بوده که علامه نصف را تطبیق دادند. ولی دنباله آن فرموده‌اند: «والنصف الثاني منها (من اول كتاب الجهاد إلى آخر الكتاب) قراءة على النسخة التي بخط المؤلف رحمه الله»؛ پس علامه می‌فرمایند نصفش از نسخه ای بوده که خط خود صاحب

وسائل بوده است.

شاگرد: نصف کل را می‌فرمایند؟

استاد: بله.

مقدمه آقای ربانی هفتاد و شش چاپ شده و آل البیت چهارصد و نه چاپ شده است. حدوداً سی سال فاصله بوده است. زمانی هم که ما به قم مشرف شدیم و خریدیم هنوز چاپ آل البیت نبود. شاید من سیصد و نود و هشت-نه بود که به قم آمده بودیم. البته تا پانزده جلد چاپ اسلامیه را مرحوم آقای ربانی تحقیق کرده‌اند. از جلد شانزدهم تا پایان کتاب را مرحوم آشیخ محمد رازی تحقیق کرده‌اند. صاحب کتاب گنجینه دانشمندان. کتابهای مفصلی دارند. چند بار دیگر در مباحثه قرائات از ایشان اسم برده‌ایم. در جرعه‌ای از دریا فرموده‌اند آقای کربلائی کاظم به منزل ما آمد، پدرم نبودند. به دیدن پدر ما آمده بود. از ایشان سؤال پرسیدم و درست جواب دادند. بعد آقای رازی آن جا بودند. تفسیر تبیان را آوردند.ُهمین آشیخ محمد هستند. خدا رحمتشان کند. مولفات خوبی دارند. از جلد شانزدهم تا آخر هم مرحوم آشیخ محمد رازی تحقیق کرده‌اند با تعلیقات مرحوم آقای شعرانی.. از آقای شعرانی هم آورده‌اند.

نکته‌ای در مورد تفاوتها می‌گویم. ان شاءالله در ذهنتان بماند. در مقدمه آل البیت صفحه نود و نه؛ وقتی «عملنا فی الکتاب» را توضیح می‌دهند، می‌فرمایند تفاوتی که نسخه ما دارد، این است که نصف نسخه اسلامیه با خط مؤلف تطبیق داده نشده است. آقای طباطبایی با خط شیخ محمد تطبیق داده‌اند. ما کل این چاپ را با خط خود صاحب وسائل تطبیق داده‌ایم. البته اشاره نکرده‌اند که آقای طباطبایی می‌گویند نصفش با خط مؤلف بوده است. ظاهر ایشان این است که کل را می‌گویند. نمی‌دانم نکته‌اش چیست.

> **ثانيا: كتب المصنف على هوامش نسخته شروحا وبيانات تتعلق بتوضيح عبارة أو تعريف مفردة لغوية أو دفع إشكال عن سند الحديث أو متنه لم تدرج كلها في الطبعة الأولى، بينما أدرجت في هذه الطبعة في الهوامش وذيلت ب(منه قدس سره).[3]**

«**ثانیا**»؛ دومین نکته‌ای در چاپ وسائل نیاز بود...؛

آقای طباطبایی فرموده‌اند «فجاء بحمد الله وحسن تأييده بمتنه وهوامشه». یعنی چاپ وسائل اسلامیه به متن و هوامش آمده، «ومن حيث صحته واسلوب طبعه كتابا محتويا على ما كان يؤمله كل باحث مؤمل». منظور آقای طباطبایی از هوامش، این هوامشی که الآن می‌خواهم بگویم نیست. آن هوامش یعنی زحمات آقای ربانی شیرازی و آشیخ محمد رازی. منظور از هوامش آن است، نه هوامشی که الآن می‌خواهم بخوانم. در چاپ آل البیت می‌فرمایند:

«كتب المصنف على هوامش نسخته شروحا وبيانات تتعلق بتوضيح عبارة أو تعريف مفردة لغوية أو دفع إشكال عن سند الحديث أو متنه لم تدرج كلها في الطبعة الأولى»؛ لم تدرج کلها، یعنی بعضها درج؟ ای نه، لا شیء منها که سالبه کلیه است؟ اولی که من خواندم سالبه کلیه به ذهنم آمد. باید از کسانی که تحقیق کرده‌اند سؤال کنیم. یعنی در چاپ اسلامیه بعضی از آنها آمده ای نه. نسخه اسلامیه هست. در نرم‌افزارها قبلاً بود ولی متأسفانه برداشتند. زمانی در نرم‌افزار نور هر دو چاپ بود ولی بعد برداشتند. درحالی‌که نباید برداشته شود. برای محققین بعدی باید زحمات آنها بماند و بتوانند جست و جو کنند. در فایل

الشاملة چاپ اسلامیه هست. میتوان در آن جا گشت که تعبیر «منه عفی عنه» هست یا نه.

شاگرد: هر دو چاپ در مکتبة الشیعه هست.

استاد: بسیار خب. در هر دو چاپ میتوانند ببینند حواشی جناب صاحب وسائل هست یا نه. خلاصه اینجا فرمودهاند «لم تدرج کلها في الطبعة الاولی بينما أدرجت في هذه الطبعة في الهوامش وذيلت ب(منه قدس سره)».

شاگرد۲: اگر سالبه کلیه بود نباید «شیء منها» میآوردند؟

استاد: شاید. من که خواندم لحظه اول سالبه کلیه به ذهنم آمد. میتوانیم از محققینی که زحمت کشیدهاند سؤال کنیم. دیدم تشکر کرده اند از مرحوم آقای آسید محمد رضا جلالی در چاپ آل البیت. ایشان تازه وفات کردند.

شاگرد: حواشی ای که از صاحب وسائل در نسخه آل البیت و اسلامیه هست، همه حواشی ایشان است؟ چون یادم هست که در وسائل «منه» داریم.

شاگرد۲: دیروز فرمودید فقط حاشیه اینجا را نیاورده، ولی بقیه را آورده است.

استاد: بله، بعدًا که مراجعه کردم از چاپ اسلامیه یک «منه» در ذهنم حاضر نشد. ولی گمانی دارم که دیدهام.

شاگرد: در چاپ اسلامیه «منه» هست.

استاد: میتوان مراجعه کرد.

با این توضیحات چون به خط خود صاحب وسائل حاشیه موجود است، ما کشف میکنیم خود وسائل به خط ایشان یا وسائلی که حاشیهها را آورده باشند، نزد سید بحر العلوم بوده و لذا ایشان فرموده «و استدلّ بعض فضلاء المتأخّرين بهذه الرواية علی عدم اعتبار الرؤية قبل الزوال، قال:...». عرض کردم در «قال» تنها تعبیر «وجه الدلالة» متفاوت است و الاّ بقیه عبارت عین همان عبارت مرحوم صاحب وسائل است.

شاگرد: خلاصه مرحوم صاحب وسائل در نسخه خودشان در تعلیقه مطالبی داشتهاند که آل البیت همه را آوردهاند.

استاد: بله، یکی از مزایای چاپ خودشان را همین میگویند.

شاگرد۲: «طاب ثراه» و «عمر بن یزید» را در نسخه کتابخانه حضرت آیتالله گلپایگانی نگاه کردم، همین ها را داشت. «عمرو» نبود، «عمر» بود.

استاد: تاریخ کتابت معلوم بود؟

شاگرد۲: نگاه میکنم.

استاد: این مطالبی بود که در جاهای دیگر هم به درد میخورد. ببینیم صاحب وسائل چه فرمودهاند. دیروز مقدماتی گفتم.

[1] مقدمه وسائل الشیعه چاپ اسلامیه

[2] وسائل الشيعة (آل البيت) (١/ ٩٩)

[3] همان

بازبینی #3
ایجاد شده 30 دسامبر 2025 14:52:41 توسط ... .
به روزرسانی شده 28 فوریه 2026 08:35:46 توسط ... .